

ОЦІНКА СТАНУ ТА ДИНАМІКИ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

У роботі здійснено огляд стану ринку та проаналізовано стан товарних запасів, а також визначено основну динаміку в структурі продовольчих та непродовольчих товарів. Також обґрунтовано основні напрямки удосконалення управління товарними запасами.

В работе осуществлен обзор состояния рынка и проанализировано состояние товарных запасов, а также определено основная динамика, в структуре продовольственных и непродовольственных товаров. Также обоснованно основные направления усовершенствования управления товарными запасами.

The review of market condition is in-process carried out and consisting of commodity supplies, and also certainly basic dynamics, is analysed of structure of food and unfood stuffs. In-process also grounded basic directions of improvement of control of commodity inventories.

Ключові слова: торгівля, роздрібна торгівля, товарні запаси, продовольчі товари, непродовольчі товари.

У формуванні економічного потенціалу України та забезпеченні потреб покупців вагомую роль відіграє роздрібна торгівля як важлива складова внутрішнього ринку. Функціонування суб'єктів роздрібною торгівлі супроводжується значним кругообігом ресурсів, основне місце серед яких займають товарні запаси. Обсяги товарних запасів вітчизняних підприємств роздрібною торгівлі за останні роки збільшились майже в 3 рази, з 9560 млн. грн. у 2005 році до 38016 млн. грн. у 2011 році. Крім того, в досліджуваному періоді збільшився час їх продажу з 30-35 до 40-42 днів.

Накопичення товарних запасів призводить не тільки до втрати їх якості та погіршення споживчих властивостей, а й до скорочення терміну вивільнення коштів. Особливої актуальності ця проблема набуває для підприємств, у структурі товарних запасів яких більш ніж 25% займають продовольчі товари, які, як правило, мають обмежений термін зберігання, що потребує уваги з боку управління.

Проблемам розвитку роздрібною торгівлі України та динаміки товарних запасів, як основного її ресурсного потенціалу, присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів. Серед основних вчених-економістів, хто працював в даному напрямку слід виділити: Г.В.Апопія, І.О.Бланка, В.Д.Лагутіна, Л.О.Лігоненко, А.А.Мазаракі, Н.М.Ушакову, Т.В.Футало та інші. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених, необхідно зазначити, що сучасний розвиток економічних відносин у сфері торгівлі вимагає виявлення негативних тенденцій та вирішення нових завдань щодо управління товарними запасами з метою збереження фінансових ресурсів та забезпечення товарообороту суб'єкта господарювання.

Мета даної роботи полягає в дослідженні розвитку роздрібною торгівлі України та окремих регіонів, динаміки товарних запасів, аналізу сьогоденної ситуації в даному сегменті, визначенні основних напрямків удосконалення управління товарними запасами підприємств торгівлі.

Торгівля – це одна із провідних галузей, яка забезпечує формування

економічного потенціалу держави, та один з основних видів підприємницької діяльності суб'єктів господарювання. Основним завданням торгівлі є ефективна організація розподілу і руху товарів від виробника до споживача. Роздрібна торгівля, як кінцевий етап руху товарних запасів, забезпечує зв'язок між кінцевим споживачем і виробником, але в той же час вона тісно пов'язана з кожним етапом руху товарних запасів загалом. Характерним для роздрібної торгівлі є впровадження і широке використання сучасних технологій маркетингу, логістики, марчендайзеру, управлінського обліку і контролю процесів купівлі та продажу товарів. Кінцева мета таких впроваджень – збільшення прибутку.

Водночас, ці заходи суттєво прискорюють обіг товарних запасів, розширюють спектр умов постачання до кінцевого споживача через мережу роздрібної торгівлі, що вимагає посилення контролю за рухом товарних запасів, впровадження або вдосконалення системи внутрішнього контролю і аудиту. Роздрібний товарооборот значно менший, аніж оптовий. Це, насамперед, пояснюється тим, що в оптовий товарооборот включається оборот всіх посередників, через яких проходять товарні запаси.

Найбільший рівень товарообороту по оптовій торгівлі за 2000-2011 рр. спостерігається у 2011 р. (1107,3 млрд. грн). Щодо роздрібної торгівлі, то найбільше значення цього показника було у 2010 р. (541,5 млрд. грн.) [1]. Зменшення товарообороту у попередньому році порівняно з 2008 роком пояснюється впливом фінансово-економічної кризи на економіку України і на торгівельну діяльність зокрема. За цей період відбулось скорочення реальних доходів населення, а відповідно і їх купівельна спроможність. Незважаючи на це, торговельна діяльність в Україні характеризується не тільки як найбільш масова у сфері підприємницької діяльності, а й як найбільш динамічна за темпами.

Коливання роздрібно-товарообігу не таке значне порівняно з оптовим. Це пояснюється тим, що реалізовані товари роздрібно-товарообороту можна поділити на дві категорії: товари, від яких споживач не може відмовитись, бо вони забезпечують його життєдіяльність (саме ця категорія і забезпечує відносну стабільність роздрібно-товарообороту), і товари, що не є предметами першої необхідності. Продовольчі товари в першій категорії займають провідне місце, саме стабільність продовольчих товарних запасів обумовила на сьогодні достатньо жорстку конкуренцію в цій сфері. Тому саме продовольчі товарні запаси були обрані за об'єкт подальшого дослідження.

У структурі товарообороту зберігається контраст між продовольчими і непродовольчими товарами [1]. Протягом 2006-2011 рр. частка підприємств, які здійснюють торгівлю продовольчими товарами, варіюється у діапазоні від 57% до 57,8%. Частка підприємств роздрібно-торгівлі, які здійснюють торгівлю непродовольчими товарами, в середньому складає 41,5%. Якщо порівняти темпи приросту, то саме роздрібно-торгівля продовольчими товарами має більш лінійне зростання, на відміну від непродовольчої групи та усіх магазинів загалом. Найбільш суттєве скорочення торговельної структури відбулось в сегменті неспеціалізованих магазинів, причому як в торгівлі продовольчими, так і непродовольчими товарами.

Об'єктивна оцінка зазначених фактів дозволяє стверджувати, що навіть в 2008 році, в якому рівень ВВП в Україні був вищим за всю історію незалежності, кількість суб'єктів торгівлі знизилась, але обсяги реалізації зростали. Звертаючи увагу на структуру підприємств роздрібною торгівлі, слід відзначити, що останнім часом на ринку домінують великі компанії організованої торгівлі, причому в спеціалізованих магазинах домінує продаж непродовольчих товарів, а у неспеціалізованих магазинах більше продають продовольчі товари.

Статистичні показники торговельної галузі підтверджують стрімкий структурний перерозподіл у цій сфері. Спостерігається певна градація продовольчих магазинів за їх спеціалізацією в регіонах України за 2005-2011 рр. [1]. Динаміка розвитку продовольчих магазинів за спеціалізацією за останні роки не однозначна. Узагальнюючі показники по Україні підтверджують реальну картину змін: кількість продовольчих магазинів із універсальним асортиментом по всім регіонам України за 2005-2011 рр. зменшується на 4855 од., універсами та супермаркети стають домінуючим торговим форматом в Україні, який з кожним наступним роком зростає.

За прогнозами експертів у найближчі часи збільшиться частка дискаунтерів. Цей формат знаходиться тільки в початковій стадії розвитку в Україні та передбачає продаж товарів з широким асортиментом за низькими оптовими цінами.

Також в Україні набуває поширення такий вид магазинів, як гіпермаркет. Їх кількість зросла із 59 од. у 2005 р. до 202 од. у 2010 р., тобто в 3,5 рази. Таким чином, відбувається зміна структури роздрібною торгівлі по всіх регіонах, з метою максимального задоволення попиту кінцевого споживача. Питання ефективного операційного управління товарними запасами, оптимізація асортименту, якість контролю стають надважливими векторами дослідження в роздрібній торгівлі сьогодні.

Досліджуючи тенденції роздрібною торгівлі в Україні, слід проаналізувати діяльність провідних операторів держави у даному сегменті. На жаль, більшість з них представляють зарубіжні компанії, які розпочинали свою діяльність в Україні на початку 2000-го року, серед яких «АТБ-маркет», Fozzy group, «Гарантія-Маркет», «ЕКО» та інші [4].

Незважаючи на досить швидке збільшення обсягів роздрібною торгівлі, появу нових форм торгівлі, цей сегмент ще досі залишається не досить розвиненим порівняно з розвиненими країнами світу. Проте чітко проявляються тенденції розвитку торговельної мережі продовольчих товарів. У деяких областях України відбулось значне укрупнення об'єктів торгівлі, а саме в Хмельницькій, Вінницькій, Закарпатській та Рівненській областях. Такі зміни у видах, розмірі та асортиментній спеціалізації впливають на надходження товарних запасів, їх стан та реалізацію в окремих торговельних одиницях. За даними Держкомстату, по Вінницькій області відбулось значне скорочення продовольчих магазинів самообслуговування, їх питома вага в 2010 році складала 17% [5].

Отже, за аналізований період відбувався перерозподіл майнової власності в сфері торгівлі, що загостило ринкові стосунки, створило жорсткі умови

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ

конкурентності, призвело до переформування структури товарних запасів, прискорило швидкість їх обертання і розширення умов їх реалізації покупцям.

Найбільша частка запасів припадає у 2011 р. на рівні 10,9%. Щодо частки продовольчих запасів у роздрібному товарообороті, то за аналізований період вона варіюється від 1,4% у 2005 р. до 2,8% у 2011 р. Найбільша частка непродовольчих запасів зафіксована також у 2011 р. на рівні 8%. Зростання частки запасів, непродовольчих та продовольчих, пов'язано із зменшенням роздрібного обороту у 2011 р. на 191,4 млрд. грн. в порівнянні із 2010 р. Дана тенденція характеризує динаміку запасів у відношенні до обсягу продажу та до ВВП. Суттєво зменшилась частка запасів відносно ВВП: у 2008 р. – 9,1%; 2009 р. – 8%; 2010 р. – 7,7% [1]. Значну роль в управлінні торговельною діяльністю підприємств відіграє забезпеченість товарними запасами (табл. 1).

Таблиця 1

*Товарні запаси у роздрібній мережі та на складах підприємств України за 2005-2011 рр.**

Регіон	Роки (млн. грн.)						Відхилення 2011р. від 2005р.		Роки (у днях обороту)						Відхилення 2011р. від 2005р.	
	2005	2007	2008	2009	2010	2011	(+, -)	%	2005	2007	2008	2009	2010	2011	(+, -)	%
Україна	9560	17729	25703	26867	31152	38016	21592	298	32	35	40	42	37	39	7	22
Автономна Республіка Крим	280	536	759	827	967	1283	687	358	32	33	37	41	39	38	6	19
Вінницька	209	358	390	356	637	671	428	221	35	34	33	32	42	37	2	6
Волинська	168	283	419	369	491	579	323	245	31	30	37	37	34	39	8	26
Дніпропетровська	831	1806	2519	2563	3127	3266	2296	293	31	36	44	43	41	37	6	19
Донецька	722	1441	2072	2467	2437	3398	1715	371	35	32	35	45	32	38	3	9
Житомирська	149	253	391	446	435	559	286	275	30	28	36	42	32	35	5	17
Закарпатська	167	319	562	575	555	713	388	327	20	28	37	39	29	33	13	65
Запорізька	301	698	911	918	1211	1608	910	434	28	34	39	39	38	41	13	46
Івано-Франківська	254	327	449	439	439	644	185	154	44	35	37	36	31	36	-8	-18
Київська	257	630	929	944	1281	1505	1024	486	31	34	37	34	37	35	4	13
Кіровоградська	102	205	302	302	345	472	243	363	29	26	34	32	31	34	5	17
Луганська	243	577	860	848	1007	1302	764	436	30	36	41	42	36	39	9	30
Львівська	427	865	1157	1216	1375	1627	948	281	26	32	33	34	31	34	8	31
Миколаївська	239	401	600	571	625	725	386	203	40	36	44	48	39	39	-1	-3
Одеська	600	1369	2090	2163	2453	2842	1853	374	34	45	51	49	44	41	7	21
Полтавська	216	481	687	678	742	997	526	362	29	36	38	43	36	39	10	34
Рівненська	131	220	376	382	426	620	295	373	31	32	38	37	37	41	10	32
Сумська	125	180	254	254	283	381	158	205	25	24	30	30	28	29	4	16
Тернопільська	86	168	305	319	442	575	356	569	23	26	35	36	41	42	19	83
Харківська	790	1590	1973	1868	2103	2668	1313	238	37	44	43	40	38	41	4	11
Херсонська	166	278	372	457	487	594	321	258	32	31	35	38	33	34	2	6
Хмельницька	162	329	443	433	558	769	396	375	30	33	34	35	32	42	12	40
Черкаська	149	262	449	468	546	634	397	326	28	29	41	37	32	35	7	25
Чернівецька	93	272	350	356	431	490	338	427	23	33	33	33	36	37	14	61
Чернігівська	152	200	262	266	298	489	146	222	41	27	28	28	25	34	-7	-17
м.Київ	2458	3515	5618	6150	7071	7898	4613	221	36	38	44	51	42	41	5	14
м.Севастополь	83	166	204	232	380	696	297	739	33	34	28	33	43	57	24	73

*За даними Держкомстату України

Згідно з наведеними даними, обсяги товарних запасів підприємств роздрібної торгівлі протягом 2005-2011 рр. збільшувались як у регіонах, так і в Україні загалом в середньому втричі [5; 6]. Найбільша кількість товарних запасів підприємств роздрібної торгівлі сконцентрована в м. Києві – 23% від загальної кількості, у Дніпропетровській – 10%, Донецькій – 8% та Одеській областях – 8%. Найменша частка (близько 1%) в Чернігівській, Сумській, Кіровоградській областях та в м. Севастополі.

У практичній діяльності роздрібних торговельних мереж повинно зберігатися оптимальне співвідношення продовольчих і непродовольчих товарних запасів. За

даними Держкомстату спостерігається така картина співвідношень розміру товарних запасів у роздрібній мережі у 2011 році: продовольчі – 24% та непродовольчі – 76%. Слід відзначити поступове збільшення частки продовольчих товарних запасів з кожним наступним роком, починаючи з 2005 року (з 20% до 26%) [5; 6]. Як бачимо, обсяг продовольчих товарних запасів займає хоч і незначну частку у структурі товарних запасів, проте спостерігається поступове її збільшення. Така тенденція щодо частки продовольчої групи товарних запасів та досить стабільна при цьому їх оборотність у днях реалізації може означати, що термін зберігання та перебування їх у торговельному залі збільшився.

Все це призводить не тільки до скорочення терміну вивільнення коштів, а й до втрати якості та споживчих властивостей продовольчих товарних запасів. Вважаємо за необхідне дослідити продовольчі товарні запаси підприємств роздрібної торгівлі з питань їх оптимізації, організації обліку руху товарних запасів, якісного контролю за формуванням їх справедливої вартості, прискіпливого внутрішнього аудиту. За 2005-2011 рр. перелік усіх товарних запасів в Україні збільшився майже втричі. Так, їх обсяг у 2005 р. у вартісному виразі складав 2466 млн. грн. а у 2011 р. – 9843 млн. грн., тобто зростання спостерігається майже на 300%. Найбільший обсяг продовольчих товарних запасів у роздрібній торгівлі припадає на товари постійного попиту з відносно тривалим терміном зберігання: горілку та лікєро-горілчані вироби – 13%, тютюнові вироби – 8,5%, кондитерські вироби – 8,4%, інші продовольчі товари – 8,3%, коньяк – 5%, рибу і морепродукти – 4% та пиво – 3% (рис. 1).

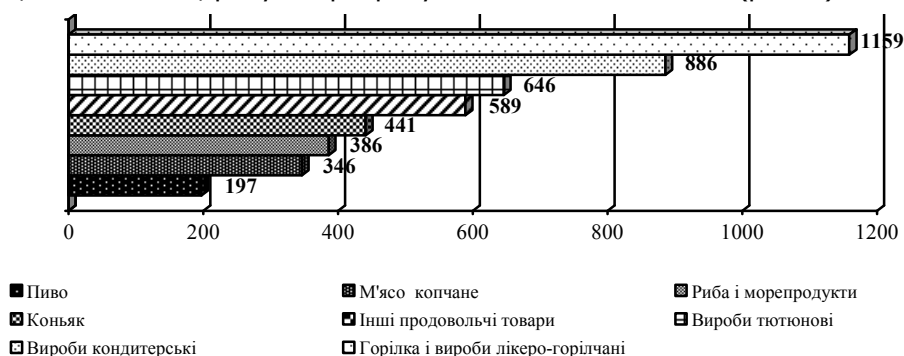

Рис. 1. Основні найбільші групи продовольчих товарних запасів у роздрібній мережі України у 2011 році, млн. грн.

Як бачимо, купівельні пріоритети споживача залишаються незмінними, що і формує структуру товарних запасів на складах роздрібної мережі. Специфіка виробництва певних груп продовольчих товарів, терміни їх зберігання, особливості постачання та споживання – важливі фактори, що обумовлюють сучасну маркетингову поведінку в сфері роздрібної торгівлі продовольчих товарів, а відтак, і застосування прогресивних підходів до обліково-інформаційного забезпечення товарних запасів.

Проведений аналіз підтверджує необхідність поглиблення досліджень у напрямку управління товарними запасами на основі сучасних методів розвитку роздрібної торгівлі.

На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що за 2000-2010 рр. торгівельна галузь перетворилася на одну з провідних та динамічно розвинутих галузей економіки.

З кожним роком стрімко зростають обсяги товарообороту підприємств роздрібної торгівлі, обсяги товарообороту на душу населення і, водночас, збільшуються запаси товарів у роздрібній торгівлі. Але, незважаючи на це, кількість підприємств торгівлі з кожним роком зменшується.

Це пов'язано з тим, що за цей період велика кількість підприємств перейшла у приватну власність шляхом приватизації та припинили діяльність підприємства торгівлі, які працювали раніше; скоротилась велика кількість дрібних торговельних точок; відкрились універсальні магазини. В останніх сформувався великий асортимент та вартість товарних запасів. На фоні стрімкого зростання обсягів продажу відбуваються структурні зміни, характерні для багатьох регіонів України.

Останнім часом триває просування на ринок таких торговельних форматів, як спеціалізовані продовольчі магазини, великі торговельні мережі, невеликі зручні магазини, розміщені у межах пішохідної доступності, які здійснюють торгівлю різноманітними асортиментами товарів. Найбільш активно розвиваються такі структури, як торговельні мережі «Фуршет», «METRO Cash & Carry», «Велика кишеня», «Нова Лінія», «АТБ», «МегаМакс» та інші.

Загальне дослідження галузі роздрібної торгівлі доводить, що цей сегмент економіки є достатньо рухливим та забезпечує суттєву питому вагу національного доходу в державі. Ці процеси виводять торгівельну діяльність на більш високий рівень, адже саме мережева торгівля, як показує закордонний досвід, забезпечує максимально можливий асортимент товарів і високий сервіс обслуговування. Крім того, на великих підприємствах сучасних торговельних форматів значно нижчий рівень втрат відносно товарообороту, а також більша можливість впливати на виробників продукції та її постачальників.

Таким чином, проведений аналіз показав, що великі обсяги товарних запасів на підприємствах торгівлі мають і негативні сторони, до яких можна віднести наступні:

- призводить до накопичення значних фінансових ресурсів у обсягах товарно-матеріальних цінностей, які могли б бути використані суб'єктами підприємництва на інші цілі, наприклад, для інвестицій в нові технології, маркетинг, підвищення продуктивності праці тощо;

- тривале зберігання та перебування товарних запасів на торговельному підприємстві (розподільчий склад, торговельна зала (відділ)) призводить до погіршення їх якості та повної або часткової втрати споживчих властивостей.

За таких умов виникає нагальна потреба ефективного управління товарними запасами у поточній та довгостроковій перспективі, що базується на належному обліково-інформаційному забезпеченні.

Список використаних джерел:

1. Роздрібна торгівля України за 2000-2010 рр. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.org>.
2. Мазараки А.А. Торговля. Деньги. Менталитет: Монографія / А.А.Мазараки. – К.: Книга, 2006. – 632 с.
3. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання / Монографія В.Д. Лагутін. - К.: Київський національний тор.-екон. унів., 2008 – 327с.
4. Ковальчук С.М. Розвиток роздрібної торгівлі в Україні в умовах трансформації економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.com.ua.
5. Статистичний щорічник Вінниччини за 2010 р.: стат. зб. за ред. С. Ігнатова. – В. : Головне управління статистики у Вінницькій області, 2011. – 619 с.
6. Товарна структура роздрібного товарообороту та товарних запасів у 2010 р.: стат. бюл. під заг. кер. С.В. Рибалко. –В. : Головне управління статистики у Вінницькій області, 2011. – 81 с.